

Hyväksytty Esik. os. n kokouksessa 27/11-51.

Kertomus Kiukaisten pitäjän
kiinteistä muinaisjäännöksistä.

Unto Salo.

Muinaistieteellisen toimikunnan myöntämän stipendin turvin luetteloin Kiukaisten pitäjän kiinteät muinaisjäännökset 26.6.-18.7.1951. Sää oli suurimman osan ajasta poutainen, joten työ sujui hyvin. Suurena apuna luetteloimistyössä olivat K. Killisen "Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk"-sarjassa (trettiondetredje häftet) oleva kertomus Ulvilan kihlakunnan kiinteistä muinaisjäännöksistä sekä Anna-Liisa Lindelöfin luettelo Satakunnan pronssikautisista hautaraunioista (SMYA XXVII). Kaikkia edellämainituissa luetteloissa mainittuja hautaröykkiöitä en löytänyt; yleiskatsauksen saamiseksi olen kuitenkin luettelossa maininnut sellaisetkin vareet ✕ -merkillä varustettuna. Luettelossa mainittujen hautaröykkiöitten yhteydessä olen maininnut myös edellämainittujen luetteloiden vastaavat rautaniot, sikäli kuin olen voinut ne indentifioida, missä suhteessa on ollut vaikeuksia; nämä rinnastukset ovatkin osaksi epävarmoja.

Täsmällisiä eivät ole myöskään luettelossa mainitut hautaraunioiden mitat, paikanmäärittelyetäisyydet; ne perustuvat askelin suoritettuun tai silmämääräisiin arviointiin.

Liitteenä seuraavat 1 taloudellinen karttalehti (1:100000) ja 2 taloudellisesta kartasta tehtyä suurennusta 1:20000; lehti $\frac{IV:3}{18}$ (kartta 1) ja lehti $\frac{IV:3}{13}$ (kartta 2); edelliseen liitteeseen kuuluvat ilmavalokuvat A - G, mittakaavassa 1:10000. Vastaavat kohdat merkitty neliöillä taloudelliselle karttalehdelle.

Kertomukseen liittyy myös 79 valokuvaa (liitteet 1 - 14). Allekirjoittaneen taitamattomuuden johdosta osa kuva-aineistosta on varsin heikkoa, mutta olen kuitenkin harkinnut olevan syytä

ottaa huonojakin kuvia liitteeseen todistuskappaleiksi.

Väestö suhtautui myötämielisesti ja asiaa harrastaen luetteloimistyöhön. Sen sijaan on huomautettava, ettei se ole pronssikautisia hautaraunioita 1. vareita riittäväällä pieteetillä varjellut; suuri osa etenkin Killisen mainitsemista vareista on hävitetty, ja tätä hävitystä on tapahtunut viimeaikoinakin, nähtävästi vilkkaan rakentamisen tai vain uteliaisuuden vuoksi.

Helsingissä, 12.11.1951

Unto Salo

Unto Salo

Kiukaisten kiinteät muinaisjäännökset.

Kivikautiset asuinpaikat.

1. Uotinmäki.

Uotinmäki on Kiukaisten pitäjän Panelian kylän ja Nakkilan pitäjän rajamailla suurimmaksi osaksi Kiukaisten puolella oleva, länsilounais- itäkoillis-suuntainen metsää kasvava hiekkaja sora-
harjanne, jota etelän, idän ja pohjoisen puolelta rajoittavat viljelysmaat. Eteläpuolella rinne aukeaa kapea laakso, jota vastakkaisella puolella rajoittaa jyrkkä metsäinen kalliojono; Uotinmäen puolella laakson reunaa tasaisesti viettävää.

Tämä rinnemaasto on melkein kokonaisuudessaan kivi-pronssikautista asuinalueita, joka ulottuu harjanteen pohjoispuolellekin.

Uotinmäen alueelta on löydetty erittäin runsaasti kiviesineitä, jotka jo varhain ovat kiinnittäneet tutkijoiden huomion tähän seutuun. Topografisen arkiston sisältämän aineiston perusteella asuinpaikan luonteesta, laajuudesta ja siinä olleista muinaisjäännöksistä saa hyvän kuvan.

Suuri osa asuinpaikasta on pellonraivauksen tuhoamaa, eikä esineitä ole löydetty viime aikoina niin runsaasti kuin aikaisemmin. Osittaisena syynä viimeksimainittuun seikkaan saattaa olla se, että runsaimmaksi löytöalueeksi sanottu Uotilan ja Mikolan kari on jo vuosikausia ollut laidunmaana. Viljelty maa lienee taas löydöistä tyhjentyneenä.

Uotinmäki näkyy selvästi ilmavalokuvassa. Uotilan ja Mikolan kari näkyy kuvassa vaaleana läiskänä.

Uotinmäellä on useita hiidenkiukaita, ja useita tiedetään hävitetyin. Ainakin kaksi tutkittua on melkoisella varmuudella pronssikautisia, mutta on esitetty olettamuksena että jotkin latomukset olisivat myös kivikautisia. Tästä huolimatta kaikki Uotinmäen hautaröykkiöt on lueteltu otsakkeella pronssikautisia hautaraunioita.

Juholan Kotometsässä, metsätien vieressä ^{talon} pohjoisluoteeseen tien koillispuolella on kivitetty kuoppa, jota on kaivettu. Hal- kaisia n. 3 m, syvyys n. 1 m.

Edellisestä n. 15 m lounaiseen on toinen kivien täyttämä kuopanne, joka on n. 3 m leveä ja n. 1 m syvä. Kuoppia kansa sanoo aarnihaudoiksi.

2. Torisevan kulman kivikautinen asuinalue.

Torisevan kulmaksi sanotaan Kiukaisten ja Harjavallan pitäjien välistä kallioista ja metsäistä harjannetta, joka kulkee etelä-kaakko-pohjoisluode-suunnassa. Tämä harjanne rajoittaa Uotinmäen länsipuolella avautuvaa, runsaan kilometrin levyistä viljelysaukeaa, johon se laskee paikoin loivana paikoin jyrkänpuoleisena rinteinä. Tältä rinnealueelta on löydetty lukuisia kiviesineitä, mutta Kiukaisten puolella ei ole suoritettu kaivauksia. Alue kuuluu kiukaisten kulttuurin piiriin.

Torisevan kulmalla on lukuisia hiidenkiukaita l. vareita, niistä kuitenkin vain yksi Kiukaisten puolella. Kts. pronssikautiset hautaröykkiöt.

3. Köylypolven kylän kivikautinen asuinalue.

Mainitun kylän keskellä on ympäristöään korkeampi, tiheästi asutettu mäki-alue, jolla mm. kansakoulu sijaitsee. Loivat rinteet rajoittavat tätä eri puolille. Etelässä alueen sivuitse kulkee Eurajoki ja idässä Köyliönjoki, joiden välisenä niemenä

alue on.

Tältä alueelta on löydetty useita kiviesineitä (ainakin 1907:7, 11808, 12885:1-8. Kylä-kansakoulussa säilytetään kahta kivikirvestä, ja Knuutilan talossa on kaksi komeaa hioinkiveä. Toinen hioinlaaka harmaata, karkearakenteista kiveä, jossa on mustalla pohjalla eri suuntiin käyviä syitä. Hangattu kiertäen, myös toinen puoli hiukan hiottu.

Toinen hioinlaaka on myös kiertäen hangattu.

Esineet on löydetty 1950-51 talon maalta, Vuossein pellosta loivalta rinteeltä, aivan maantien vierestä. Löytöpaikalla oli tummaa, noensekaista hiekkaa. Löytöpaikalta on liitteessä 1 kuvat 1 ja 2 (15785 ja 15786). Taloudellinen kartta, merkki 1.

Esineet 12885:1-8 on löydetty Knuutilan - ja Aarikan talojen mailta, loivalta, Eurajokeen laskevalta rinteeltä. Knuutilan alueelta on löydetty myös pieni taltta sekä uurteella varustettu nuijakivi, jotka ovat hukkuneet. Taloudellinen kartta merkki 2. Liite 1, kuvat 3 ja 4 (15787 ja 15788).

4. Mäkelän kylän Salmensuon asuinpaikka. Salmensuon talon (omist. Y. Isotalo) pellosta on löydetty reikäkivi ja kourutaltoa sekä kaksi hioinkiveä 12886:1-4. Muitakin "kiviä" on löydetty, mutta ne ovat joutuneet hukkaan.

Talon asuinrakennus on matalalla mäellä, jonka vieressä on laaja ennen suona ollut peltoaukea. Jos talon ympäristössä on ollut kivikautinen asuinpaikka, lienee se tullut hävitetyksi piha maata tasoitettaessa. Taloudellinen kartta, merkki 3. Liite 1 kuva 5 (15789).

5. Köylypolven kylän Aholan talon löytöalue.

Vanha Kuturi-nimiseltä pellosta on ojaa luotaessa 13-14 tuuman syvyydestä veneenmuotoinen vasarakirves 11686, kourutaltoa 11687 sekä eräs hukkaan joutunut vasarakirves. Näin monen esi-

neen löytäminen samalta paikalta viitanee kivikautiseen asuin-
paikkaan tai hautaan. Löytöpaikka on Aholan talosta n. 200 m
koilliseen, palokaivon lähellä. Se on ympäristöään hivenen korke-
ampi karinen alue, joka kuitenkin, joka kuitenkin on viljelyksen
tähden tasaantunut. Paikalla on sähköpylväs. Taloudellinen kartta
merkki 4.

Hävitetty kivilatomus Panelian kylän Maijalan maalla.

Isäntä Toivo Maijala kertoi löytäneensä talonsa maalta
n. 1930 metrin vahvuisen rahkakerroksen alta saven rajasta laat-
takiviä, tuhkaa, hiiltä sekä palanutta kivensoraa. Kiveys oli n.
10 m pitkä, n. 1 m leveä. Se oli talosta puolisen km länsilou-
naaseen, 20-25 m suulista eteenpäin. Kiveys hävitetty.
Taloudellinen kartta, merkki 5. // Veneenmuotoisen vasarakirveen
12888 löytöpaikka on merkitty 6 taloudellisella kartalla.

Pronssikautiset hautarauniot.

Vareet 1 - 35 ja 40 - 44 näkyvät ilmavalokuvassa A, vareet 2, 4 - 50 ja 60-61 ilmavalokuvassa B, vareet 52 - 59, 63 - 80 ilmavalokuvassa C, vareet 40-45, 52 ja 60-80 ilmavalokuvassa D, vareet 64-80 ilmavalokuvassa E, vareet 81-86 ilmavalokuvassa F, vareet 82 - 87 ilmavalokuvassa G.

Vareet 1 - 15 merkitty kartalle 1, vareet 17 - ~~81~~ kartalle 2.

Ilmavalokuva-alueet on merkitty taloudelliselle kartalle.

*-merkkiset otsakkeet tarkoittavat tietoja hävinneistä vareista sekä myös sellaisista ^{röykkiöistä,} joita luettelointimatalla ei löytynyt.

1. Piennesuon tilalla (omist. Paavo Mäenpää) on vare maantien eteläpuolella olevan metsäisen harjanteen itäpäässä kanalan vieressä. Paikalta on hyvä näköala "Piennesuon" peltoaukealle. Röykkiö ei ole säännöllinen, sillä sen luoteis-, länsi -ja lounaisosasta on viety kiviä kolmesta kohdasta muutama kymmenen vuotta sitten. Alunperin se lienee ollut pyöreä. Halkaisija 15 - 16 m ja korkeus 1 m. Lindelöf, vare 59.

Liite 2, kuva 6 (15790).

* Toinen vare samasta mäestä on hävitetty. Top. ark. J. Ailion luettelo. Lindelöf, vare 60.

2. Vare Simulan metsässä (omist. Armas Lankinen) Se on Pienne-suosta n. 0,5 km pohjoisluoteeseen (Ojalan ja Palmin torpista NW" top.ark J. Ailion luettelo), harjanteella, joka kulkee ennen suona olleen peltoaukean reunasta n. 100 m koilliseen, tiheässä, nuoressa havumetsässä .

Röykkiöitä on talvisin käytetty hyppymäen korotuksena, ja siitä johtuu, että pikkupojat ovat latoneet sen keskiosan korkeammaksi, pystysuoraksi, 1 m:n levyiseksi muuriksi. Muutoin röykkiö on pyöreä. Sen reunat ovat ehjät ja sammaltuneet, ja keskiosakin lienee sisältä koskematon. Halkaisija on 13 m ja korkeus (ilman harjaa) 1,1 m. Lindelöf , vare 61. Liite 2, kuva 7 (15791).

3. Vare Matti Heikkilän maalla, Routsin talosta n. 50 m länsilou-naaseen, Routsin ja Heikkilän rajalla, maantien vieressä kulkevalla, mäntyjä kasvavalla harjulla. Se on pieni pyöreä, ehjä, sammalen peittämä röykkiö, jonka halkaisija on 11-12 m ja korkeus 30-70 cm. ~~A ja K 2~~). Lindelöf , vare 58? (Koiviston torppa hävinnyt, vain kellari on jäljellä). Killisen mainitsema vare C XI tarkoittanee joko varetta 1 tai 3 tässä luettelossa. Liite 2, kuva 8 (15792).

Huom! Kaksi reikäkirvestä (2994:7-8) löydetty kiviröykkiöstä , Heikkilän metsästä, Koiviston torpan vierestä.

4-5. Toukolan talon (omist. Heikki Pinomäki)maalla on vierekkäin kaksi varetta, pohjoiskoillis-etelälounais-suunnassa. Ne ovat Hakämäen (Leppäsen) asunnon kohdalla, aivan maantien vieressä, sen länsipuolella, mäen harjalla. Liite 2, kuva 9 (15793).

4. Etelänpuolinen röykkiö on komea , ehjä ja jonkin verran sammaltunut. Sen korkeus on 2,5 - 3 m ja pyöreän pohjan halkaisija 14-16 m. .

5. Pohjoisenpuoleinen hiidenkiuas on välittömästi edellisen vieressä, siihen suorastaan liittyen. Se on edellistä vähän pienempi. aluherin sekin lienee ollut pyöreähkö, mutta sen itäosasta lienee kiviä viety tai mahdollisesti niitä on vierinyt pois maantieleikkauksen takia. Nykyisessä asussaan röykkiö on 12 m pitkä, 9-10 m leveä. Keskeltä se on koskematon ja sen länsipuoli on samoin harmaa ja sammaltunut.

Vareitten välissä on kanneton paasiarkku lounais-koillissuunnassa. Se on 4 m pitkä ja 1-1,2 m leveä. Se on tehty suurista, 60-70 cm korkeista kivilaakoista, joista itäseinämänä olleet ovat vielä pystyssä, mutta länsipuoliset kaatuneet.

Maantien toisella puolen näyttää olevan jäännös toisesta arkusta. Tiesoran peitossa on paasiarkkua muistuttava latomus, jonka suunta on länsiluode-~~itä~~itäreikäkaakko. Kahden paaden kannattama katto-laatta on paikoillaan, päätyaukko on melkein kokonaan soran tukkima. Arkun pituus n. 3 m, leveys 50-60 cm ja korkeus 30-40 cm. Arkku on huomattavasti vareita alempana. Killinen, vareet LXXVI-LXXVII. Lindelöf, vareet 53-54.

6-7. Kaksi varetta on Onni Heikkilän metsässä, kansakoulusta n. 250 m eteläkaakkoon. Ne ovat matalalla harjanteella, viitisenkymmentä m aukeaa reunasta ja samoin toisella puolen olevasta (Kukon-? suosta, jonka reunalla myös vare 2 sijaitsee. Vareet ovat keskenään itä-koillis-länsilounaissuunnassa, n. 7 m:n päässä toisistaan.

6. Itäkoillinen röykkiö on pyöreä, sammaltunut ja sen keskellä on kuoppa. Sen halkaisija on 10-11 m ja korkeus 1,7 m. Lindelöf, vare 56. Liite 2, kuva 10. (15794).

7. Länsilounainen vare kaunis, pyöreä, ehjä ja sammaltunut. Sen halkaisija on 10 m ja korkeus 2 m. Lindelöf, vare 55. Liite 2, kuva 11 (15795)

Killisen maininta "pieni" vare (LXXVIII) Heikkilän metsässä tarkoittanee jompaakumpaa näistä röykkiöistä. Ylimalkainen sanonta viittaa siihen, ettei hän ole itse paikalla käynyt.

* Junnin torpan (nykyisin Peltovaara) Aittamäestä on hävitetty isohko vare, ja sen kivistä tehty kaivoon arkku". Top. ark. J. Ailion luettelo. Peltovaara on merkitty kartalle 2.

Panelian "kirkon kylän" kohdalla Eurajoki tekee litistetyn hevosenkengän muotoisen mutkan katkaistessaan pohjois-eteläsuuntaan kulkevan selänteän. Viimeksi mainittu on joen lähistöllä katkonainen, viljelysalueet erottavat mäentöyrästä toisistaan. Etelämpänä, Vähästä Jaakolasta etelään päin selän^{-ne}-jono on metsäistä ja korkeampaa, ja sen ympärillä varsinkin länteenpäin avautuu laaja peltoaukea. Tällä alueella on lukuisia hiidenkiukaita, ja tätä harjannetta on myöskin K. Killinen kulkenut runollisella retkellään.

8. Vare Peltovaaran (omist. Vihtori Peltovaara) (tiilitehtaan) metsässä, tiilitehtaasta etelälounaaseen, parikymmentä m metsän reunasta. Se on mäntyjä kasvavalla mäellä, jolta on aikoinaan ollut hyvä näköala. Röykkiö on pitkänomainen, ehjä ja sammalta kasvava. Se on 21 m pitkä, 17-18 m leveä ja 2,5 - 3 m korkea. Sen kylkeen on pohjois-, luoteis ja itäpuolella kaivettu pieniä kuoppia. Vare on kauniilla harjasorakivillä päällystetty, mikä ei Kiukaisissa ole tavallista. Lindelöf, vare 51. Liite 3, kuva 12 (15796).

On mahdollista, että Killisen mainitsema vare LXXXII tarkoittaa tätä röykkiötä. Kun hänen mainitsemansa mitat ja välimatkat eivät kuitenkaan sovi edelliseen, voidaan otaksua myös, että röykkiöitten 8 ja 10 välimailla on ollut vare, joka sittemmin olisi hävinnyt. Viimeksimainitussa tapauksessa ei Killisellä olisi ollenkaan mainintaa vareesta 8.

9. Röykkiö Toukolan maalla Tutkamamäessä (ellei maa ole Panelian kylän yhteismaata, kartan 2 merkintä) on harvinaisen komea vare.

Edellämämainitun selännejonon eteläpäähän liittyy luode-kaakko-suuntainen, tiheästi asetettu harju. Tämän luoteispäätä sen keskeintä osaa sanotaan Tutkamamäksi, jolta on laaja näköala peltoaukealle, Kahalan suolle.

Vare on Tutkamenmäen mäntyjä kasvavalla laella, Haaviston ja Rintakosken asuntojen vieressä, n. 350 m rautatiestä etelään. Se on muodoltaan pyöreä; sen halkaisija on 20 m ja korkeus 3-3,5 m. Valitettavasti se ei ole koskematon, sillä sen keskellä on laaja toista m syvä kuoppa, joka ei kuitenkaan ulotu pohjaan. Kuoppaa on pengottu hiljakkoin, ja myöskin ulkopuolelta röykkiötä on tarveltu viemällä kiviä sekä hiekkakuopan -että päinvastaiselta puolelta. Röykkiö on Muinaistieteellisen toimikunnan toimesta rauhoitettu ja aidattu 1924. (Top. ark). Aita on sen jälkeen hävitetty. Killinen, vare XCI, Lindelöf, vare 52. Liite 3, kuva 13 (15797).

+ Killinen mainitsee, että Ristisaarikamäessä on "pieni vare-kyhäys" (XCII). "Ristisaarikonmäki on pieni mäen nystyrä, n. 50 syltä läpim. 3 syltä korkea, Kahalan suolla". Mainittu mäki on Tutkamenmäen jatkeella, siitä on 150 m luoteeseen. Rauman rataa rakennettaessa mäestä ajettiin hiekkaa, jolloin mainittu röykkiö varmaankin on hävinnyt. Tutkamenmäki näkyy ilmavalokuvassa B, kartalla 2 sekä taloudellisella kartalla.

10. Peltovaaran (kts. vare 8) metsässä, n. 350 m pohjoisluoteeseen röykkiöstä 8 ja Nordlundin asunnosta viitisenkymmentä m itään on komea vare muutaman metrin korkuisella mäellä. Se on pyöreä, sammalen peittävä; sen halkaisija on 12-13 m ja korkeus 2,5 m. Röykkiötä näyttää päältä tasoitetun; se on talvella ollut hiihtomäkenä. Sen länsisivuun on pengottu kuopanne. Killinen, vare LXXXI, Lindelöf, vare 48. Liite 3, kuva 14 (15798).

11 - 12. Kaksi varetta on Einolan (omist. Nestor Einola) suulin takana, talosta n. 170 m etelään, matalalla itäkoillis-länsilounais-suuntaisella harjanteella.

11. Idänpuoleinen , suulin vieressä oleva hautaraunio on pitkänomainen ja hiukan epäsäännöllinen; röykkiöstä on otettu joskus kiviä talon tarpeisiin. Viime ajat se on saanut olla rauhassa, mikä näkyy jäkälän peittämistä kivistä. Vare on 11 m ja 8 m leveä sekä 1,2 -1,3 m korkea. Killinen mainitsee sen läpileikkaukseksi 24 kyynärää ja korkeudeksi 2 kyynärää. Killinen, vare LXXIX, Satolan riiden takana. Lindelöf, vare 50. Liite 3, kuva 15 (15799).

12. Läntinen vare on edellistä n. 35 m länsilounaaseen (edelläm. ja röykkiö 10:en välissä) . Se on komea , säännöllinen ja pyöreä, melkein ehjä ja jäkälöitynyt . Sen halkaisija on 11-12 m ja korkeus 2,5 m.

Röykkiön luoteisnurkkausta on joskus pengottu, jolloin on paljastunut muurin tapaista , hiukan kaarevaa latomusta n. 4 m:n matkalta. Sen suunta on länsilounais-itäkoillinen. Pohjoispäässä latomus tekee suoran kulman. Latomuksen korkeus on ainakin puoli metriä. Se on tehty latteista kivenlohkareista. Killinen, vare LXXX, Lindelöf , vare 49. Liite 3, kuvat 16 ja 17 (15800 ja 15801).

13 - 15. Kolme varetta on Einolan metsässä, röykkiöstä 10 pohjoiseen ja talon asuinrakennuksesta 150-200 m lounaaseen ja länsilounaaseen.

13. Eteläisin vare on erittäin pitkä, epäsäännöllinen ja sammaltunut. Sen suunta on melkein pohjois-etelä ja pit. 30, lev. 12-16 ,korkeus 1,5 -2 m. Röykkiön eteläpäässä on suuri kuoppa ja sen harjalla useita pienempiä , joten se ei siis ole koskematton. Killinen, vare LXXXIII, Lindelöf ei sitä mainitse, ilmeisesti

J. Ailio on pitänyt sitä luontaisena, mihin sen muoto ja koko saattavat antaa aiheutta. Liite 4, kuvat 18 ja 19 (15802 ja 15803).

14. Edellisestä parikymmentä m luoteeseen ja saman matkan päässä metsän reunassa on pienellä kumpareella pitkänomainen, sammaltunut vare, sen pituus on 17 m, lev.¹³ ja korkeus 1,5 m. Se lienee avattu useasta kohdasta, m.m. sen laella on pieni kuopanne.

Tällaista rauniota ei Killinen eikä Lindelöf (Ailio) mainitse. Killisellä on lueteltuna sen sijaan 2 vierekkäistä varetta: "LXXXIV on 9 kyynärrä läpimitaten, kolme kyynärrä korkea, eheä vare juuri sen vieressä on saman levyinen (LXXXV) vare, hajoitettu jotenkin matalaksi". Lindelöf mainitsee, että "N° 46 lähes 1 m korkea, muljattu" "ja että "N° 47 ennen tutkittu". (A. Hackman 1894). Luultavasti rökkiöt ovat toista tutkittaessa sulautuneet yhteen, joten rökkiö 14 sisältäneen alunperin erillään olleet kaksi varetta. (Ks. top. ark. A. Hackman, 1894) Liite 4, kuva 20 (15804). (Kaivaja pitää ruumishautoina. Top. ark. A. Hackman 1894).

15. Edellisestä viitisentoista m länteen ja Leinon asunnosta n. 175 m etelälounaaseen on lähellä aukeaa reunaa komea, pyöreähkö vare, jonka kivet ovat harmaat ja sammaltuneet. Sen halkaisija on 15 - 17 m ja korkeus 2,5 m. Keskellä rökkiötä on suuri, syvä kuoppa, joka ulottuneen melkein pohjaan asti. Killinen, vare LXXXVI, Lindelöf, vare 45. Liite 4, kuva 21 (15805).

Kivirannan (Junnilan)pihasta on purettu vare rakennustöiden vuoksi 1924. Tällöin oli A. Hackman tutkinut sen. Ks. top. ark. A. Hackman. 1924).

16. Vare, Panelian Vehnämylly-yhtiön maalla, Etelärinnan asunnon vieressä, sen pohjoispuolella. Se on turmeltu, mainitun asunnon tontinpuoleinen reuna on ladottu kivimuuriksi. Raunioon on ajettu kaikenlaista roskaa, ja mahdollisesti siitä on viety kiviäkin, vain koillis- ja pohjoisosassa rauniota on harmaa kiveys näkyvissä. Röykkiö on soikea ja lakea. Sen pituus on 17 m ja leveys 15 m. Lindelöf, vare 43, "Lähes 2 m korkea, NNE-reunalta muljattu, pari kuoppaa keskellä.

* Killinen mainitsee, että vareesta 15 n. 500 askelta "tavataan taas (LXXXVII) vare, 33 kyyn. pitkä, 18 kyyn. leveä, 2,5 kyyn. korkea; tämän vieressä, 4 á 5 askelen päässä, on (LXXXVIII) 20 kyyn. läpim., 2 kyyn. korkea vare. Molempia viimeksimainituista on kuitenkin mullistettu niin, ettei niillä ole enää alkuperäinen korkeus".

Arvioidun matkan mukaan nämä kiukaat lienevät sijainneet jossakin rautatien lähistöllä. Tiheä asutus tai rautatien rakentaminen lienee ne hävittänyt. Ks. myös pronssisen keihäänkärjen 3036:1 löytötietoja!

17. Vähän-Jaakolan (omist. Pauli Jaakola) maalla, radan vieressä, sen pohjoispuolella olevassa metsikössä Kaalperken luona on pienellä törmällä vare, paikalla, josta avautuu laaja aukea. Vare on kaunismuotoinen, pyöreä ja harmaa. Sen keskellä on kuoppa. Röykkiön halkaisija 10-11 m ja kork. 2 m. Lindelöf, vare 42. Hänen luettelonsa vare 39 tarkoittanee samaa röykkiötä. Liite 4, kuva 22 (15806).

18. Saman metsäsaarekkeen koillispuolella Vähän-Jaakolan maalla on mäen reiteessä metsänlaidasta parikymmentä m pieni, ehjä, sammaltunut, pitkänomainen vare. Sen pituus on 6 m, leveys 4 m, ja kork. 50 - 60 cm. Ei ole varmaa, onko kysymyksessä hautaraunio. Liite 4, kuva 23 (15807).

Edellisestä 7-8 m pohjoisluoteeseen on mäen päällä jonkunlainen matala kiveys, joka on pyöreä, vahvan sammalen peittämä. Sen halk. on 6 m. Keskellä erotettavissa epämääräinen, kaareva latomus, joka on 3 m pitkä. Kiveys voi olla luontainenkin.

19-21. Vähän Jaakolan metsässä, Kahalan kulmalle johtavan tien varressa, sen länsipuolella, Ruohosen asunnosta satakunta m etelään on 3 varetta pohjois-etelä-suuntaisella, mäntyjä kasvavalla härjulla.

19. Pohjoinen vare on suuren kiven vieressä. Se on säännöllinen, pyöreä, päältä tasainen, sammalen peittämä. Sen eteläpäähän on kaivettu kuoppa, joka on yhtä sammaltunut kuin muukin vare. Röykkiön halk. on 8 m ja korkeus 1-1,2 m.

20. Edellisestä parikymmentä m etelään on sammalen peittämä, pitkänomainen vare, jota on rikottu päistä ja keskeltä. Sen pituus on 17 m, lev. 7 m ja kork. 1-1,2 m. Kyseessä saattaa olla kaksoisröykkiö. Liite 5, kuva 24 (15808).

21. Edellisestä n. 15 m etelään on tien vieressä vahvasti maantunut, matala vare, joka näyttää hävitetyltä; ehkäpä rikkoontunut osaksi tietä tehdessä. Sen keskellä on vähemmän kiviä kuin päissä ja tiestä poispäin olevalla laidalla. Röykkiön pituus on 7 m, leveys 3-4 m.

Lindelöfin luettelon vare 38 (Vähän-Jaakolan maalla, pellon reunassa, talosta n. 300 m SW on 8 m läpim., pyöreä vare) tarkoittanee röykkiötä 19, johon myös Killisen mainitsema "pieni vare XC n. 200 sylvä Jaakolan kartanosta etelään päin" myös sopii.

+ Hävinnyt lienee Killisen mainitsema vare LXXXIX, jonka halkaisua oli 20 kyynärää ja kork. 2 kyyn. ja jonka keskelle oli kaivettu "2 kyyn. syvyinen kuoppa". Tämän röykkiön asemaa on vaikea määrätä; luultavasti se on sijainnut samalla mäellä kuin edellisetkin tai jossakin lähitienoilla.

22 - 23. Samassa metsikössä kuin edellisestkin on Suojan tilan (omist. Veini Heiskan) maalla 2 varetta.

22. Suojan asuinrakennuksesta satakunta m. etelään tien ja umpiainan kulmauksessa on pieni, sammaltunut, pyöreähkö vare, jonka halkaisija on 7 m. Se ei ole kumpumainen, vaan näyttää muljatulta. Sen viereen on viimeaikoina ajettu suuria kiviä, Lindelöf, vare 41 on asemalle johtavan tien vieressä oikealla puolella. Tupen Umpiainan mäessä, halk. 5,5 m, kork. 1 m. Liite 5, kuva 25 (15809).

+ Lindelöfin maininta: "Edellämainitulla paikalla on ennen ollut toinenkin, paasiarkulla varustettu vare, jonka Kahalan kulman Junnan torpan isäntä kertoi pienenä poikana toisten kanssa hävittäneensä."

23. Suojan tilan navetan nurkalla metsäisen mäen kaakkoisreunalla on komea vare, jota rakentamisen tähden pienennettiin alaltaan sitä korottamalla (S. Pälsin matka 1928). Sen nykyinen halkaisija on 13 m ja korkeus 3 m. Lindelöf, vare 40, sen läpim. on 14 m ja kork. 2,5 m. Killinen, vare LXIX. Liite 5, kuva 26 (15810).

Killinen mainitsee lisäksi useista Vähän-Jaakolan maalla olleista hiidenkiukaista, jotka sittemmin lienee hävitetty.

+ Viidensadan askelen päässä edellisestä (23) tien oikealla puolella vare LXX, 12 kyyn. läpim. 2 kyyn. korkea. "Tätä oli kaivettu toisesta syrjästä alkaen keskelle päin, näkyy sen pohjalla selvästi syrjälleen lasketuista kivenlaajoista tehty, 4 kyyn. pitkä, 1 kyyn. leveä ja 1 kyyn. korkea laatikko eli ruumiin arkku."

+ "10 askeleen päässä tästä on (LXXI) 30 kyynärää pitkä vare; tästä on toinen puoli hävitetty, ja kerrotaan että siinä on ollut samallinen arkku kuin edellisessä".

* "Tämän kohdalla tien vasemmalla puolella on (LXXII) vare 12 kyyn. läpim., tätä päältä purettu, niin ettei sen korkeutta voi määrätä!"

* "Puolisataa askelta näistä etelään päin on ikäänkuin hajonnutta kivivarustusta, - kenties vaan luonnollinen kivikko, - siinä kivikossa on rinnakkain(LXXIII-LXXV) 3 isomoisen vareen jäännöstä."

Vaikeutena edellämainittujen vareitten paikallistamisessa on se, että ei ole tietoa, mitä tietä Killinen on kulkenut ja sitäpaitsi hänen mainitsemansa etäisyydet vievät jo ainakin nykyisen Vähän-Jaakolan ulkopuolelle.

24-26. Vähän-Jaakolan Mäentaustan vainion reunassa ^{talosta} n. 250 m kaakkoon on pienellä, niemekkeenä peltojen väliin työntyvällä mäellä kolme varetta kaakko-luode -suunnassa rinnakkain.

24. Kaakkoisen vareen kiveys on ^{varsin} matala, hiukan sammaltunut ja muodoltaan pyöreä. Sen halkaisija on 10-11 m. Röykkiön ympärillä näyttää olevan suurehkoisista kivistä muodostettu kehä. Lindelöf, vare 36, Liite 5, kuva 27 (15811).

25. Keskimmainen röykkiö on pitkänomainen, hiukan epäsäännöllinen. Sen halkaisija on 10 - 11 m ja korkeus n. 80 cm. Siihen on kaivettu kaksi kuoppaa, jotka ulottuvat pohjaan asti. Lindelöf, vare 35. Hän mainitsee röykkiön korkeudeksi erheellisesti 1,5 m, koskapa Killinenkin jo mainitsee kunkin vareen olevan 1 kyynärän korkuinen. Liite 5, kuva 28 (15812).

26. Luoteinen vare on samoin matala ja muodoltaan pyöreä, sen reunoja matalampi keskusta on varpukasojen peitossa. Röykkiön halkaisija on 10 m ja korkeus 50 cm. Lindelöf, vare 36. Liite 5, kuva 29 (15813).

Killinen mainitsee myös kaikki kolme varetta (LXV - LXVII)
"joista kukin on 10 kyynärää ristiinsä, nykyään 1 kyynärän korkuisia, mutta näyttää siltä, että niitä on päältä hajotettu".

J.R. Aspelin on tutkinut jommankumman vareista 24 tai 26. Ks. top.ark. 1885.

+ Lindelöf, vare 37. "Vähän-Jaakolan maalla, talosta n. 280 m SSE suuntaan on 19 m läpim. pyöreä vare. Tämä on joko hävinnyt, tai sitten maininta tarkoittaa varetta 23, joko siten olisi mainittu hänelle kaksi kertaa.

+ Killinen mainitsee useita vareita, jotka ovat sijainneet lähistöllä.

+ "Vähän-Jaakolan talon länsipuolella näkyy (LXII) sija suuresta vareesta, josta kivet pari vuotta sitten on tanhuaan vedetty".

+ "Mainitun talon luoteispuolella näkyy niinkään (LXIII) varen sija; siitä kivet on hiljattain aitaan otettu".

* "Tämän (aidan) vierestä sanoi talon vanha vaari jokin aika sitten perinpohjin hävittäneensä yhden varen. Pohjalla sanoi tavanneensa paasisen ruumiinarkun ja siitä lähteneen väkevän ruumiin löyhkän".
+ "Lähellä näitä on (LXIV) Vähän Jaakolan tien haarassa pieni vare".
On ilmeistä, että edellä luetellut, Killisen mainitsemat vareet ovat olleet aivan Vähän-Jaakolan lähiympäristössä.

Vähän-Jaakolan pohjoispuolella pellot katkaisevat sen metsäisen harjanteen, jolla edelliset vareet ovat; matalampana mäkiyöhykkeenä tämän jatko ulottuu Eurajoen mutkaan asti. Tällä jatkollakin on muutamia vareita.

27. Kunnansihtööri Olavi Saarion maalla, aivan asunnon vieressä, mäenharjanteen pohjoispäässä on ehjä, kaunis, hiukan pitkänomainen vare, jonka pohjoispuolta on ladottu muuriksi. Sen halkaisija on 14-15 m ja korkeus 2,5 m. Killinen, vare LXI, Lindelöf,

vare 26. Liite 6, kuva 30 (15814)

* Killisen maininta: "Ellaan kartanon tilalta luullaan niitä u-
seampia hävitetyn". (vareita)

28-29. Maisteri Luhon suullinen ilmoitus: Kunnanlääkärin asunnon luona olevalla matalalla harjulla on 1 - 2 pientä varetta.

Muutamia vareita on myös sen metsäalueen laitumilla, joka Eurajoen eteläpuolella jää maantien itäpuolelle.

* Killisen mainitsemaa tietä: "Heiskan vainio saarella on 10-kunta kyynäräinen, pari kyyn. korkea" vare (LXVIII), parinsadan askeleen päässä vareista 24-26.

* Uuden Heiskan maalla, muutamia kymmeniä m Vanhan Heiskan talosta, seppä Eklundin torpan vieressä on puoliksi hävitetty vare, jonka halk. lienee ollut 7 m. Hj. Appelgren tutki tämän 1889. Kts. top. ark. Tämä rökkiö ei liene sama kuin Killisen mainitsema; Mäentaustan vareista on Vanhan Heiskan taloon puolisen km. Lindelöfin luettelossa on tämä (18) vare erheellisesti lueteltu Saarenmaan vareitten yhteydessä.

30-34. Viisi varetta Juholan (omist. Tolvi) maalla.

30. Juholan kotipalstassa, talosta n. 120 m koilliseen on pitkänomainen, sammaltunut vare, havumetsää kasvavalla harjanteella tiilikattoisen ladon vieressä. Sen keskellä on suurenpuoleinen (2,5 m x 2 m) kuoppa, joka ulottunee rökkiön pohjaan asti. Kuopassa kasvaa suuria puita, joten sen kaivamisesta on jo verraten pitkä aika. Rökkiötä rakennettaessa käytetty hyväksi teräväharjaista selännettä niin että se näyttää korkeammalta kuin todellisuudessa onkaan.

Pituus 16 m, leveys 10 m ja korkeus lähes 2 m (näennäisesti todellisuudessa vain runsaasti 1 m). Lindelöf, vare 27. Liite 6, kuva 31 (15815).

Mäntyjä kasvavalla, erittäin kivisellä harjanteella talosta n. 250 m pohjoiskoilliseen on lähekkäin 4 varetta. Kaksi niistä on ylempänä, keskenään samalla tasolla, kaksi samoin alempana.

31. Eteläinen ylemmistä vareista on pyöreä, sammaltunut ja ehjä, lukuunottamatta etelä- ja pohjoisosissa olevia pieniä syvänteitä. Se on laelta tasainen, kenties kuinka kuopalle painunut. Sen halkaisija on 13 m ja korkeus 1,8 - 2,5 m (rinnemaalla). Lindelöf, vare 33. Liite 6, kuva 32 (15816).

32. Pohjoinen, pinempi ylemmistä vareista on aivan edellisen vieressä. Se on pyöreä ja sammalen peittämä, mutta ei niin kauniin säännöllinen kuin edellinen. Sen halkaisija on 9 m ja korkeus 1,2-1,8 m. Lindelöf, vare 30. Liite 6, kuva 33 (15817)

33. Röykkiön 31 vieressä länsipuolella ja sitä hiukan alempana on edellisiä pienempi, epäsäännöllinen, reunasta joskus rikottu, soikea vare. Sen halkaisija 7 m ja 9 m ja korkeus n. 1 m. Lindelöf, vare 32. Liite 6, kuva 33 (15818).

34. Alinna oleva vare on röykkiöstä 32 parikymmentä m länteen. Se on sammalen peittämä, eteläkaakkois-pohjoisluoteis reunoiltaan hiukan rikottu, niin että se näyttää soikealta, vaikka pohjakiveys onkin pyöreä. Sen halkaisija on 9-10 m ja korkeus n. 1 m. Lindelöf, vare 31. Liite 6, kuva 35 (15819).

Vareesta 31 n. 70 m eteläkoilliseen on n. 2 m korkea, 15 m pitkä ja 10-12 m leveä, pitkänomainen raunio. Se on pellostä koot-

tu.

Lindelöfin mainitsemat vareet 28 ja 29 tarkoittanevat tämän luettelon rökkiöitä 31 ja 32, joten hän nähtävästi luettelee nämä vareet kahteen kertaan.

35. Suurin Kiukaisten hautaröykkiöistä on edellisistä n. 600 m luoteeseen Raunion (ent. Vare-Jusun) talon kohdalla maantien vieressä loivasti viettävällä rinteellä varsin alavalla paikalla. Se on monumentaalisen mahtava, sen pituus on 36 m, leveys 30 m ja korkeus lähes 5 m (Mitat Lindelöfin mukaan). Matala lievekiveys rökkiön etelä- ja lounaispuolella on n. 10 m x 30 m laaja. Keskellä varetta on 1,2 - 1,4 m syvä vajoama, jonka paikkakuntalaiset väittävät syventyneen viimeisten parinkymmenen vuoden aikana.

Jossakin määrin poikkeuksellista on se, ettei rökkiötä ole tehty maantien toisella puolella olevalle, useita metrejä kohoavalle, erittäin kiviselle harjulle, josta sen rakennusaineet ilmeisesti ovat peräisin, Killinen, vare LX, Lindelöf, vare 25. Liite 7, kuvat 36 (15820) ja 37 (15821).

* Killisellä on maininta: "Mäkilän vainion keskellä, korkealla mäellä, muutamia kymmeniä syliä" edellisestä on vare, (LIX), "noin 26 kyyn. ristiinsä mit., päältäpäin on tätä purettu. Samalla mäellä näyttää olleen useita muitakin vareja, mutta ne ovat perinpohjin hävitetyt". Mäkilä, ks. Mäkelä, K 3.

Eurajoen pohjoispuolella Panelian kylässä on suuri joukko vareita, jotka ryhmittyvät mäille ja harjanteille.

* Killisen tieto: "Sanotaan sellaisia (vareita) ennen olleen Mailan (Maijalan) mäelläkin, vaan kun kartano on siihen rakennettu, on se hävitetty". Maijala on Eurajoen rannassa, mutkan pohjoispuolella. K 3.

36-39. Erillään olevan metsäsaarekkeen lounaisreunassa, Panelian "kirkon kylästä" n. 2 km länteen on Ruuhomäen maalla (omist. Kuusi-niemi) 4 varetta. Metsäsaareke on melkein tasaista, laajojen peltojen ympäröimää aluetta.

36. Ruuhomäen talosta n. 200 m länteen on pellolle johtavan tien eteläpuolella, 20-30 m aukeaa reunasta harvinaisen kaunis vare. Se on ehjä, hiukan soikea, muodoltaan säännöllinen, halkaisijat ovat 18 m ja 22 m ja kork. 3,5 - 4 m. Röykkiötä ympäröi vahva sammalen peittävä, suurista kivistä tehty kehä, joka paikoitellen kulkee röykkiön ulkopuolella. Lindelöf, vare 22. Killinen mainitsee, että Ruuhomäen kartanon takamaässä on kaksi hiittenkiuasta (XCIII-XCIV). Liite 7, kuva 36 (15822).

37. Edellisen vieressä on pienempi, pyöreä, vahvasti sammaltunut vare, jonka keskellä on syvä, jyrkkä, luoteisessa röykkiön reunaan ulottuva kaivanto, tässä kasvaa puita. Röykkiön halkaisija on 15-16 m ja kork. 2,2 m. Lindelöf, vare 23. Liite 7, kuva 37 (15823)

38. Edellisestä satakunta m pohjoiseen on toisella puolella pieni, kokonaan maaton vare, jonka halkaisija on 6 m ja korkeus 60-70 cm. Sen keskellä on kuoppa. Liite 7, kuva 38, (15824).

39. Röykkiöistä 36 ja 37 parisataa m pohjoiseen on metsän reunas-^{vare,} sa suurenpuoleinen, muodoltaan soikea, joka on sammalen ja hakku-jätteiden peitossa. Sen halkaisijat ovat 15 m ja 18 m ja korkeus 3 m. Keskelle röykkiötä on parin m syvä kuoppa. Viimeaikoinakin näyttää varetta pengotun reunasta. Lindelöf, vare 24. Liite 7, kuva 39 (15825).

Edellisen pohjoispuolella on n. 7 m pitkä, pari m leveä epämääräinen kiviraunio, luultavasti luontainen.

Samoin on siitä itäkoilliseen n. 20 m soikeahko, sammaltunut kivikehä, joka on muodostunut suurenpuoleisista kivistä. Sen halkaisija on 4-5 m. Sen keskellä maa oli kuopalla. Idänpuolella kehässä on aukko.

Eurajoen pohjoispuolella Paneliassa kulkee lounaiskoillis-suuntaan pitkä kallioharjanne, jonka vieressä maantie kulkee ja jonka mäille ja rinteille on keskittynyt tiheä asutus. Tällä harjanteella ja sen lähistöllä on useita vareita.

+ Killinen mainitsee, että Heinilän aitan takana on puoleksi hävitetty vare (XCV). Lindelöfillä on tieto, että Heinilän talon akkunan alta on kertomuksen mukaan hävitetty vare, jossa oli ollut paasinen arkku sisällä. Ehkäpä kysymyksessä on kaksi röykkiötä, vaikkei asiasta olekaan varmuutta.

Nykyisin Heinilän mäellä on komea röykkiö, mutta se on pellostä koottu. Toisten tietojen mukaan paikalla olisi ollut aikaisemmin pieni röykkiö. Heinilä, ks. kartta 2.

40-43 Ruoholan maalla on 4 varetta.

40. Maist. O. Keskitalon 1951 tutkima vare Ruoholan sikalan takana. Ks. top.ark. Killinen, vare XCVI, Lindelöf, vare 1. Varaan 40 uusi asema merkitty pisteviivoin.

Edellisestä (nykyisellä paikallaan) n. 20 m pohjoiseen on tien vieressä olevalla töyryllä kivenlohkareita, jotka näyttävät muodostavan jonkinlaisen latomuksen. Maist. Keskitalo oli paikalla hiukan kaivanut, mitään erikoista kuitenkaan havaitsematta.

41-43. Tutkitusta vareesta n. 200 m koilliseen Ruoholan lammashaassa on 3 (tai 4) röykkiötä.

41. Suurin näistä on sähkölinjan vieressä, pienellä, mäntyjä kasvavalla harjanteella. Se on komea pyöreä ja säännöllinen. Sen halkaisija on 19 - 20 m, korkeus 2,5 - 3 m. Keskellä varetta on n. 1,2 m syvä kuoppa, jossa ei kuitenkaan näkynyt mitään arkkuun viittaavaa. Röykkiön ympärillä, kaakosta koilliseen, saattoi erottaa muista kivistä tehtyä kehää. Lindelöf, vare 2? (Maanomistussuhteet eivät vastaa toisiaan) Liite 7, kuva 42 (15826).

42. Edellisestä parikymmentä m itään on pellon vieressä, pienellä mäen nystyrällä, melkein sähkölinjan alla pienempi röykkiö. Se on melkein pyöreä, muttei yhtä kaunis kuin edellinen. Varetta on pengottu keskeltä. Sen halkaisija on 10 - 13 m ja korkeus 1 m. Sitä ympäröi melkein kokonaan näkyvä kehä. Lindelöf, vare 3? (14 m laaja ja 1,5 m korkea") Liite 7, kuva 43 (15827).

43. Edellisen eteläpuolella, melkein siihen liittyen on pienempi vare, jonka halkaisija on 4 - 5 m ja korkeus 70 cm. Lindelöf, vare 4?

* Killisen maininta: "Noin sata sylvästä (vare 40) luoteeseen päin on (XCVII) Mattilan vainiomäessä vare, 36 kyyn. läpim., 6 kyyn. kork., keskellä syvä kaivos. 7 sylen päässä tästä on (XCVIII) 18 kyyn. leveä, päältä purettu vare, ja taas tämän vieressä (XCIX) pieni, 3 kyyn. levyinen, 1 kyyn. korkuinen!"

Tämä ryhmä on aivan samanlainen kuin vareitten 41, 42 ja 43 muodostama. Mutta Killinen mainitsee vareitten sijaitsevan Mattilan vainiomäessä, Lindelöf sitä vastoin sanoo niiden olevan Tarkin pellostä. Voinneen kuitenkin katsoa, että kysymyksessä ovat samat vareet, koska ryhmästä 41-43 ei Killisellä olisi muussa tapauk-

nessa lainkaan mainintaa ja koska hänen mainitsemistaan rökkiöistä ei olisi enää mitään merkkejä.

Eräs epämääräinen kiviraunio on Ruoholan talosta n. 30 m koilliseen mäntyjä kasvavalla mäellä lähellä muistomerkkiä. Se on pyöreähkö, sammaltunut kiviraunio, jonka halkaisija on 4 - 5 m ja kork. n. 50cm. Todennäköisesti pellostä kottu.

44 - 45. Paavo Mattilan maalla on pellon keskellä matala haapoja kasvava mäennyppylä sähkölinjan alla, talon navetasta n. 200 m länteen. Tässä saarekkeessa on kaksi varetta.

44. Suurempi, korkeajännitelinjan alla oleva rökkiö kasvaa sammalta. Sen halkaisija on 13 m ja korkeus 2 m. Keskellä rökkiötä on sähkötolppa, jonka juurelle on kasattu kiviä. Varaan koillisosaa on purettu, ja tällöin on tullut näkyviin suurista lohkareista tehty, varaan reunassa kulkeva kehä. Muuten rökkiö on turmeltumaton. Lindelöf, vare 5.

45. Edellisen vieressä on pienempi, sammaltunut vare, sen halkaisija on 9 m ja korkeus 1 m. Rökkiö lienee ollut pyöreä, mutta sitä on rikottu, koska se on ollut aidan tiellä. Muuten rökkiö on koskematon. Lindelöf, vare 6.

Killisen mainitsemat vareet C ja CI tarkoittanevat rökkiöitä 44 ja 45. Kuitenkin on huomattava, että Killisen mainitsemat ryhmien XCVII - XCIX ja C - CI välinen etäisyys (20 sylvä) on huomattavasti pienempi kuin ryhmä 41 - 43 ja 44 - 45 välinen matka.

* Killisen maininta: "Kolme vuotta sitten, oli Mattila hävittänyt juuri asuntonsa alta pohjiaan myöten ison varen". Sen "pohjalla oli laa'oista laskettu sylen pituinen arkku" jossa "oli

selvästi nähtäviä luunkappaleita".

Muutamia vareita on Juuvajärven (kts. kartta 2) pohjoispuolella, näistä voi osa olla peltoraunioita.

Vareet 46-49 ovat Metsä-Konstarin talon maalla.

46. Maantien vieressä, rinteiden alaosassa, talosta pohjoisluoteeseen on pitkänomainen vare, joka on rakennettu pienistä mukulakivistä. Sen pituus on 16-17 m, leveys 6 m ja korkeus 1,5 - 2,5 m. Maantien puolelta sitä lienee hävitetty. Kysymyksessä saattaa olla peltoraunio. (Lindelöfkään ei sitä mainitse) Liite 8, kuva 44 (15828)

47. Metsä-Konstarin talosta lounaaseen n. 200 m, pellon vieressä, viljelemättömällä laidunmaalla on soikea, hiukan epäsäännöllinen vare. Se on 12 m pitkä, 8 m leveä ja 1,6 m korkea. Liite 8, kuva 45 (15829)

48. Samasta talosta lounaaseen n. 250 m, puintisuulan lähellä on suuri, epäsäännöllinen kiviraunio suuren siirtolohkareen ympärillä. Raunio saattaa olla pellostä, ainakin osittain se ^{koottu} sitä on. Sen halkaisija on 20 m ja korkeus 1,5 m. Lindelöf, vare 8.

49. Edellisen lähellä, mäen kumpareella on pienenpuoleinen, soikea, säännöllinen röykkiö. Sen halkaisijat ovat 7 m ja 10 m ja korkeus 1,4 - 1,6 m. Väriltään se on aidon harmaa. Liite 8, kuva 46 (15830).

Tämän vieressä on pieni, matala kiviraunio, ikäänkuin jäännös toisesta röykkiöstä.

Lindelöfin tieto: "Konstarin talon rakennuksen NNE kulmalta on hävitetty vare, joka mahdollisesti on ollut ainakin päältä pellostä koottu, sillä siitä ei ole löytynyt paasia eikä muutakaan".

+ Lindelöf, vare 9. Konstarin talon kotopalstassa talosta 280 m SW on pyöreä vare, 17 m läpim. Joko tämä tai vare 8 saattaa olla "peltovare".

50. Metsä-Juuselan talon maalla, talon rakennuksista n. 300 m länteen, viljelemättömällä mäellä on hiidenkiukaan jäännös. Se on aivan matala ja hävitetty pohjaa myöten; siitä on viety kiviä talon navettaan. Rauniopohja on pyöreä, sen halkaisija on 13 m. Lindelöf, vare 10. Liite 8, kuva 47 (15831)

Edellisestä kolmisenkymmentä m länsiluoteeseen on komea kivi-röykkiö Metsä-Konstarin puolella, aivan rajan vieressä. Se on kuitenkin pellostä ajettu. Liite 8, kuva 48 (15832).

Pohjoisempana Panelian kylässä on pitkä, pohjois-etelä-suuntainen viljelysaukea, jonka keskellä virtaa oja Raakuun järvestä Eurajo-keen. Tämän aukean nimi on Käkialho (tai K:n suo). Idässä sitä rajoittaa samansuuntainen, korkea, ^{metsäinen} kalliojono, Röyskän kalliot, jonka korkeinta (?) kohtaa sanotaan Korpinkallioksi. Näillä kallioilla on useita vareita.

51. Lindelöfin mainitsema vare 7 voitaneen laskea tähän ryhmään. "Paneliasta Raakuun maantielle vievän tien E puolella olevassa Tynin talon palstassa (nähtävästi 17⁸; K 3) Metsäkonstarin talosta EW (?) on 10 m:n läpimittainen vare". On hyvin mahdollista, että mainittu röykkiö on yhä olemassa, vaikkei sitä luetteloidaessa löytynyt.

52. Kylä-Juuselan metsäsaran (10¹⁸) länsireunalla, jyrkän rinteen yläpuolella, melkein kallion harjalla on pyöreä, paksun sammalen ja risujen peittämä vare. Sen halkaisija on 6-7 m ja korkeus n. 1 m.

Keskellä röykkiötä on kuoppa, mutta pohja lienee koskematon.

Liite 9, kuva 49 (15833).

(18²¹)

53. Ruskin tai Kylä-Juuselan (10⁸) metsäsarassa . Korpinkallion kohdalla syvemmillä metsässä 300-400 m aukean laidasta on komea, ehjä, sammaltunut vare metsäaukealla, mäen rinnassa. Sen halkaisija on 13 - 14 m ja korkeus 1,5 - 2 m. Liite 9, kuva 50 (15834).

Röykkiöitten 52 ja 53 välissä, 52:sta satakunta m pohjoiseen, mäen harjalla Ruskin metsäsaralla on kaksi mitätöntä, sammalen peittämää rauniota. Kummankin halkaisija on 3-4 m ja korkeus n. 50 cm. Molempien raunioitten keskelle on kaivettu kuoppa. Eivät liene hiidenkaiukaita.

54. Kylä-Juuselan metsäsarassa (10¹⁸), korkealla selänteellä olevalla pienellä töyräällä, tiestä n. 250 m itään on komea, sammaltunut röykkiö, joka on avattu keskeltä, nähtävästi pohjaa myöten. Sen halkaisija on 9-10 m ja korkeus 1,3 - 1,4 m. Liite 9, kuva 51 (15835).

55. Kylä- Juuselan metsäsarassa (10¹⁸), Laaksosen asunnosta suoraan itään, n. 100 m aukean reunasta on pieni kivistöröykkiö, joka on kasattu keskikokoisen maakiven ympärille, joka on n. 1 m:n korkuinen ja selvästi nähtävissä. Raunio on eheä, muodoltaan pyöreä, kokonaan sammalen peittämä. Sitä on vaikea havaita. Se on tehty pienistä mukulakivistä. Sen halkaisija on 5-6 m ja korkeus 60 - 90 cm.

56-57. Kaksi varetta on vierekkäin Ruskin (18²¹) metsäsaralla, lähellä sen länsirajaa, Suonpäästä itään.

56. Eteläpuoleinen röykkiö on pienellä mäentöyräällä, harvassa metsässä. Se on sammaltunut, pienistä kivistä rakennettu ja muodoltaan

pyöreä. Sen keskellä on kuoppa. Röykkiön halkaisija on 5 - 6 m ja korkeus 60 - 70 cm. Liite 9, kuva 52 (15836)

57. Edellisestä 7-8 m pohjoiseen, rinteän yläpuolella on sitä pienempi, soikea, kokonaan turpeen peittämä röykkiö. Sen halkaisijat ovat 4 m ja 6 m ja korkeus 60 - 70 cm. Keskellä röykkiötä on kuoppa.

58-59. Kaksi varetta on Tyrisevän maalla (omist. Rainer Anturmäki)

58. Tyrisevän puintisuulin takana, siitä viitisentoista m pohjoiseen on matala vare, jonka halkaisija on 4 - 5 m ja korkeus 20 - 50 cm. Se on ollut kumpumainen, mutta siitä on otettu kiviä vuosia sitten.

59. Tyrisevän asunnosta 30 - 40 m koilliseen on toisella puolen tietä laakealla kalliolla matala vare. Se on pyöreä, matala, sammaltunut, sen päällä kasvaa nuoria puita. Sen halk. on 8 m ja kork. 60-70 cm. Röykkiö on ollut korkeampi, sillä siitäkin on joskus viety kiviä. Veikko Anturmäki kertoi pikkupoikana kaivaneensa kiuasta, jolloin esiin oli tullut paasiarkku sekä hiiltä. Liite 9 kuva 53 (15837).

Tietoja Röyskän kallioiden alueella olevista vareista, joita ei inventoidessa löytynyt.

+ Killinen: "Katilan maalla Isonsuon rannassa on (CII) Käkiälhon rinnassa useamman sylen levyinen, matala vare". Lindelöf määrittelee saman röykkiön (11) aseman: "Käkiälhon suon itäreunassa, Katilan metsäpalstassa, Siltaanpään torpasta ENE, Peltomaalle johtavan tien vasemmalla puolella on leveä vare". Luultavasti se on hävitetty.

+ Killinen: "Saman suon rannassa, Ruskiröyskön rinnassa, on pieni vare". Ylimalkaisen määrittelyn vuoksi ei tiedolla ole suurta arvoa.

+ Tyrisevän tilan emäntä, Aino Anturmäki kertoi, että Korpinkal-
lion eteläpuolella, Koto-ojan pohjoispuolella, Lyörkinjärvestä Käki-
alhon suohon (pellolle päin) on tasaisessa männikössä 5 vareta, jotka
ovat linjassa keskenään ja päältä avattuja. Etsiskelystä huo-
limatta niitä ei löytynyt.

+ Saman kertojan mukaan Ruskin (18²¹) metsäsaralla, lähellä Tyrise-
vään johtavaa tietä, tämän oikealla puolella oli n. 2 m pitkä paasi
arkku, jota hän ei lapsuutensa jälkeen ole löytänyt.

+ Tynin metsäsaralla (17⁸) on saman kertojan mukaan ennen Isoa
Rahkaa "paimenten vare", jonka "toisella syrjällä on pesä". Vare on
tehty suurista lohkarista. Kertojan isoisä oli sanonut sen ole-
van paimenten tekemän.

Epämääräinen röykkiö on Katilan (4²⁷) metsäsarassa, Taimelasta
n. 800 m pohjoisluoteeseen, harvaa metsää kasvavalla mäellä, aukeas-
ta n. 200 m itään. Raunio on kehän muotoinen; sen halkaisija on
9 - 10 m. Keskellä rauniota on kuopanne, jonka halkaisija n. 3 m.
"Kehä" on matala, 30 - 70 cm korkea.

Malmin tilan puintisuulin lähistöllä on kaksi röykkiötä, jotka
melkoisen varmasti on koottu pellosta.

Röyskän kalliot ovat melko korkeat ja vaikeakulkuiset. On sik-
si mahdollista, että niillä on enemmänkin vareita, kuin edellä on
mainittu.

Käkialhon suon itäpuolella on loivasti kohoava, metsäinen rinne-
neseutu, Saarenmaa, jonka reunoille, alavien peltojen vierille, asutus
on ryhmittynyt. Tällä alueella on lukuisia vareita.

60-61. Saarenmaan eteläkärjessä, Suojamaan tilan maalla on (ollut)
kaksi varetta.

60. Suojamaan talosta 70-80 m pohjoisluoteeseen, pienellä, kumpuile-
valla harjanteella on epäsäännöllinen, pyöreähkö röykkiö, jonka kes-
kellä on silmäkivi. Ulkonäöstä päätellen vareesta on otettu kiviä,
nähtävästi jo kauan sitten, koska sen keskellä kasvaa puu. Vareen
halkaisija on 12 m ja korkeus 1,1 m. Röykkiön vieressä on pysty
kivilohkare. Lindelöf, vare 21? Liite 10, kuva 54 (15838)

61. Edellisestä n. 20 m länsiluoteeseen on mäen rinteessä varen
pohja, jonka reunoilla kiveys on vahvempi kuin keskellä. Sen halkai-
sija on 14 m. Lindelöf, vare 20.

+ Lindelöfin maininta: "Suojamaan torpasta 70-80 sylvä NNE, Tarkin
suopalstassa" (ehkä nykyinen Kuusimaa, 6¹⁶) "on muljattu, epävarma,
11 x 7 m:n laajuinen vare".

Suojamaan talosta n. 30 m lounaaseen on peltosarkojen välissä
epäsäännöllinen kiviraunio, jonka päällä kasvaa pihlaja. Sen halkai-
sija on 7 - 9 m ja korkeus 1 m. Luultavasti kysymyksessä on pelto-
raunio. Liite 10, kuva 55 (15839).

62. Metsässä, Heiskan ja kunnan omistamien metsäsarkojen rajalla,
200 - 300 m Eino Mäkilästä pohjoisluoteeseen on pyöreä vare, jonka
keskelle on kaivettu syvä kuoppa. Röykkiön halkaisija on 10 - 11 m

ja korkeus 1,2 - 1,3 m. Lindelöf, vare 17. Liite 10, kuva 56 (15840).

63. Edellisestä pohjoiseen on metsässä, Heiskan ja kunnan omistamien metsäsarkojen rajasta sekä Oiva Mäkilän pellostä 6 - 7 m länteen on soikea, sammaltunut vare, jonka pituus on 10 m, leveys 6 - 7 m ja korkeus 1,1 m. Sen pituussuunta on pohjoinen-etelä. Pohjoispuolella on pieni kuoppa. Liite 10, kuva 57 (15841).

Killisen tieto: "(CVII) Heiskan Saarenmaan mäessä on jäännöksiä suuresta varesta".

Lindelöfin luettelossa oleva vare 18 on erheellisesti sijoitettu Saarenmaalle. Ks. main. vareitten 28 ja 29 jälkeen.

64 - 66. Raitalan (omist. E. Kuusisto) talon maalla, talosta n. 400 m kaakkoon on kolme varetta lähekkäin.

64. Savikuopan vieressä, metsän laidassa, suolle johtavan tien vasemmalla puolella on komea, pitkänomainen, koskematon sammalta kasvava vare. Se on pienellä harjanteella, mikä tekee sen suuremman näköiseksi, kuin se todella on. Röykkiön päällä on kaksi pitkää, matalaa laskeumaa; kenties merkeinä paasiarkusta. Varaan pituus on 18 m, leveys 13 m ja korkeus 2 - 2,5 m, Lindelöf, vare 16. Killinen mainitsee yhden varaan (CV) olevan Raitalan pellon päässä. Liite 10, kuva 58 (15842).

65. Edellisen lähellä pellon päässä, pienellä mäellä, hiekkakuopan reunalta on pieni, matala, vahvan jäkälän peittämä vare. Sen halkaisija on 6 - 8 m ja korkeus 50 cm. Lindelöf, vare 15. Liite 10, kuva 59 (15843).

66. Edellisen vieressä on pieni röykkiö. Se saattaa olla pelto-
raunio.

Vareesta .65 parikymmentä m on komea, pitkänomainen raunio
(16 m pitkä, 8 m leveä ja 1,5 m korkea). Se on koottu pellosta. Liite
11, kuva 60 (15844).

67-68. Tammelan (omist. Paloheimo) talon maalla on kaksi varetta.

67. Tammelan puimasuulin edessä, päärakennuksen takana on komea,
suurista kivistä koottu röykkiö. Sen halkaisija on 20 - 25 m ja
korkeus 2 - 2,5 m. Keskellä varetta on syvä kuoppa, 5 - 6 m pitkä,
4 - 5 m leveä. Se ei ulottune pohjaan. Röykkiön etelä- ja länsi-
puolella on kivinen liepe, joka lienee synytnyt vierineistä kivistä.

Muutamia vuosia sitten Tammelan isäntä oli hävittänyt röykkiös-
tä suuren osan (n. 5 m x 7 m) maantien puolelta maan tasalle, niin
että suuret pohjakivet ovat jääneet näkyviin. Harvinaisen mahtava
vare on siten pahoin turmeltunut. Killinen, vare CIV, Lindelöf, vare
14. Liite 11, kuva 61 (15845).

68. Puimasuulin takana, aivan seinän vieressä on edellistä pienempi
röykkiö. Se oli olkien peitossa, niin ettei sen muotoa eikä kokoa
voinut tarkkaan havaita. Sen halkaisija on ehkä 10 m ja korkeus
70 - 80cm. Se on aidon harmaa, mutta saattaa silti olla pelto-
raunio, koskapa Lindelöfkään ei sitä mainitse.

Uuden talon (omist. rva M. Knihti) maalla on useita raunioita.

69. Navettarakennuksen takana olevan suulin vieressä, sen länsipuolella,
on pieni, pitkänomainen ja epäsäännöllinen vare. Sen halkaisija
on 5 - 7 m ja korkeus 1 m. Siihen on heitetty peltokiviä, ja on

mahdollista , että se on kokonaankin pellosta koottu. Liite 11, kuva 62 (15846).

Saman suulin pohjoispuolella , seinän vieressä on kiviraunio, joka on olkien peitossa. Luultavasti peltoraunio.

70. Kuivurin vieressä , tien ja pellon välissä on pieni vare, jonka halkaisija on 8 - 10 m ja korkeus 70 - 80 cm. Sen pellonpuoleisessa reunassa on suuri maakivi; varsinainen röykkiö on tehty pienistä kivistä, jollaisia siihen on viimeaikoinakin pellosta kerätty. Mahdollisesti kysymys onkin peltorauniosta. Liite 11, kuva 63 (15847).

Uuden talon maalla on edellisten lisäksi useita kiviraunioita, joita tuskin voi pitää hautaröykkiöinä tai niiden jäännöksinä:

Matala , pyöreä kiviraunio on peltosarkojen välissä Pikkusuulin vieressä, tallista n. 150 m koilliseen. Halkaisija 7-8 m.

N. 150 m tallista itään on pitkänomainen raunio suuren maakiven ympärillä. Pituus 15 m, leveys 11 m.

Tallista 125-150 m itään matala, pitkänomainen raunio. Pituus 12 m, leveys 6 m.

Tallista n. 50 m itään kahdella peltosaralla suuren maakiven vieressä on matala raunio. Halkaisija 10 - 12 m.

Epämuotoinen röykkiö on kanala- ja liiterirakennuksen takana.

Pieni raunio on Jaloselle vievän tien varrella.

Edellisen vieressä on pitkä , kapea kivistä röykkiö. // Liite - 11, kuvat 64 (15848) ja 65 (15849).

71. Pajulan tilan (omist. Lyyli Stenberg) maalla, navetasta satakunta m eteläkaakkoon, on peltosarkojen välissä vare pienellä kivisellä kummulla. Se on matala , pitkänomainen, jonkin verran epä-säännöllinen, vahvan sammalen peitossa. Sen pituus on 7-8 m, leveys 5-6 m ja korkeus 50 cm. Röykkiö saattaa olla peltoraunio. Liite 12, kuva 66 (15850).

Pajulan kanalan ja tien välissä on kivinen alue, joka on joskus tasoitettu. Paikalla on siis ollut jonkinlainen kiviraunio.

Pajulan puintisuulin takana, aivan tien vieressä, mäen töyräällä on pitkänomainen, epäsäännöllinen röykkiö; luultavasti pellosta koottu.

Yrjö Jalosen maalla, maantien pohjoispuolella on useita vareita (72-76?).

72. Koiviston pellon (saanut nimensä Koivisto-nimisestä, hävinneestä asunnosta) vierestä, metsässä, on vare aitojen muodostamassa nurkkauksessa tasaisella maalla, maantieltä poikkeavasta tiestä n. 40 m itään. Se on eheä, sammaltunut ja pyöreä. Sen halk. on 8 m ja kork. 80-90 cm. Röykkiön länsireunassa on näkyvissä jonkinlaista kehäkiveystä. Liite 12, kuva 67 (15851).

73. Koiviston pellolla, matalalla harjulla, edellisestä nelisenkymmentä m itä-koilliseen, lähellä saman metsän laitaa, tiestä 60 - 70 m itään on pitkänomainen, suurenpuoleinen vare. Sen pintäkivet ovat pieniä, mutta pohjalla, etenkin reunoilla olevat kivet ovat kookkaampia (kehän jäännöksiä?); tämä näkyi vareen hävitystä osasta. Röykkiötä oli nim. turmeltu ajamalla sen itäsyrstä kivet pois maata myöten n. 7 m x 5 m laajalta alalta. Leikkauksessa näkyi pari latteellaan olevaa paatta. Vareen pituus on 15 m, leveys 10-12 m ja kork. 1,3 - 1,4 m. Liite 12, kuvat 68 (15852) ja 69 (15853).

74. Edellisen vieressä, aidan toisella puolella (ei ehkä ole saman omistajan maata) on matala, pitkänomainen vare harjanteen rinteellä. Sen pohjoispää on korkeampi kuin eteläosa, joten röykkiö näyttää kaksiosaiselta. Se on melkein ehjä; pohjoispäästä lienee

viety jonkin verran kiviä. Sen pituus on 16 m, leveys 8 - 9 m ja kork. 80 - 110 cm. Liite 12, kuva 69 (15853).

75. Edellisestä kymmenkunta m pohjoiseen Yrjö Jalosen maalla, samalla harjanteella kuin edellisekin, on kivinen alue, hävitetyn vureen pohja. Alue kolmiomainen, 14 m pitkä ja 11 m leveä. Pohjoisosa on kaivettu n. 40 cm maanpinnan alapuolelle, muu ala maantasalle. Alue oli pienten kivien peitossa; eteläosassa oli myös suurempia lohkareita, nähtävästi alkuperäisillä paikoillaan. Kivet kerrottiin viedyn muutama vuosi sitten osuuskaupan ^{rakennus-}työmaalle. Liite 2, kuvat 69 (15853) ja 70 (15854).

76. Edellisestä viitisenkymmentä m pohjoiseen, samalla harjanteella on laaja, pitkänomainen vare. Se on epämuotoinen ja sen länsireunalla on suuria lohkareita, itäisemmällä taas laajalti matalaa mukulakiveystä, joka voi olla pellostä kerättyä. Röykkiön korkeammat osat ovat tavanomaisista päänkokoisista kivistä rakennetut. Sen pituus on 27 - 28 m, leveys 15 m ja korkeus 1-1,2 m. Tämäkään röykkiö ei ole aivan koskematon, sillä vähän on kiviä otettu sekä länsi- että eteläreunasta. Liite 12, kuvat 70 (15854) ja 71 (15855).

Katajan maalla (omist. Isak Kataja) on useita vareita (77 - 80).

77. Edellisestä vareesta satakunta m pohjoiseen, samalla harjanteella peltosarkojen välissä on harmaa vare, Frans Haaviston asunnosta 125 m kaakkoon. Se on eheä, pyöreä, kekomainen, laelta tasainen. Rinnemaalle rakennettuna se näyttää korkeammalta kuin se todellisuudessa onkaan. Sen halkaisija on 9-12 m ja korkeus 1,2 - 1,4 m. Viime aikoina siihen on heitetty peltokiviä. Liite 13, kuva 72 (15856).

78. Edellisen vieressä on pienempi , epäsäännöllinen vare, johon on hiljattain koottu lohkottuja kiviä. Suurin osa röykkiöstä on kuitenkin harmaaksi jäkälöitynyttä. Sen halkaisija on 5 - 6 m. Liite 13, kuva 72 (15856).

79. Katajan navetasta n. 150 m pohjoiseen, vareista 77 ja 78 satakunta metriä länteen on harmaa jäkälää kasvava kiviröykkiö pienellä töyräällä peltosarkojen keskellä. Se on pyöreä ja eheä; sen halkaisija on 7-8 m ja korkeus 60-80 cm. Reunalle on heitetty peltokiviä. Liite 13, kuva 73 (15857).

80. Edellisen vieressä on pitkänomainen , suurista , pyöreähköistä kivistä tehty röykkiö, jonka matala kiveys liittyy edelliseen. Vare on harmaa ja epäsäännöllinen; sen pituus on 6 m ja leveys 3-4 m. Kysymyksessä saattaa olla peltoraunio. Liite 13, kuva 73. (15857)

Vareista 79 ja 80 itään 30 - 40 m tien vieressä viljelemättömällä kaistalla ruohottunut pieni raunio. Sen halkaisija on 4-5 m ja korkeus puolisen m. Mahdollisesti peltoraunio.

Röykkiöstä 76 n. 125 m pohjoiskoilliseen on tasaisella maalla röykkiö, todennäköisesti pellostä ajettu.

Lindelöf mainitsee lisäksi kaksi varetta:

+ "12 . Siltaanpään torpan takana, ihan sen NE nurkassa on 7-8 m:n läpimittainen, n. 1,5 m korkea vare, jota viimeaikoina lisätty peltokivillä. Sen keskellä on kuoppa". Erään tiedon mukaan Siltaanpää olisi sama kuin nykyinen Uusitalo. Tässä tapauksessa röykkiö on varmasti tuhottu.

+ Samasta torpasta 72 askelta suuntaan N 35° E on samankokoinen , pienistä kivistä tehty vare.

81. Yksinäinen vare on Saarenmaan edellä käsitellystä ryhmästä pohjoiseen päin Heinäsuon tilan (omist. Frans Siirtonen)maalla, talon navetasta länsiluoteeseen satakunta m, punaiseksi maalatun asunnon lähellä metsän laidassa tasaisella maalla. Se on komea röykkiö; harmaa, pyöreä, osittain sammalen peittämä. Sen keskellä on matala painuma ja koilliskulman puolella syvä kuoppa. Varaan halkaisija on 13 - 14 m ja korkeus 1,1 m Asemastaan päätellen se voi olla peltoraunio. Liite 13, kuva 74 (15858).

Oman ryhmänsä muodostavat Uotinmäen vareet.

82. Mikolan navetan takana, siitä 6-7 m etelään on mäen rin-
teellä pieni, harmaa, pyöreä vare, joka on rakennettu vierinkivis-
tä. Sen halkaisija on 7 m ja korkeus 60-70 cm. Jos kysymyksessä
on lantaraunio, ei se enää ole alkuperäisessä asussaan. Koska si-
tä ei ole mainintaa aikaisemmissa selostuksissa, on mahdollista,
että raunio on pellostä koottu. Liite 13, kuva 75 (15859).

Edellisen vieressä on toinen, epämääräinen raunio.

+ Mikolan naapurin, Siivosen saunan alla on vare, "joka on tutkit-
tu joskus maailmassa". Todennäköisesti on kysymys H.J. Heikelin
1897 kaivamasta röykkiöstä. (ks. top. ark.) .

83. Mikolan aitan takana, talosta n. 50 m koilliseen on tien ja
aidan välissä matala, maatunut kivikumpare, jonka halkaisija on
4 m ja korkeus n. 50 cm. Sen ympärillä on pieniä mukulakiviä.
On epävarmaa, onko kysymyksessä hautaraunio.

84-86. Juholan maalla, talosta satakunta m suoraan etelään on
kolme varetta pohjois-etelä-suunnassa. Liite 13, kuva 76 (15860).

84. Pohjoisin röykkiö on tasoitettu, ja se päälle on rakennettu pieni koppi (kuvassa vasemmalla). Röykkiön halkaisija on 5 - 6 m. Alkuperäinen muoto on siis turmeltu. Lindelöf, vare 68.

85. Keskimäinen ja suurin röykkiöistä on edellisestä nykyisin 7 - 8 m etelään, ~~mutta~~ mutta niiden alkuperäinen välimatka oli 15 m. J. Ailio tutki vareen 1910, jolloin se on siirtynyt pois alkuperäiseltä paikaltaan. Ks top.ark. Kuvassa vare näkyy koivujen välissä. Lindelöf, vare 69.

86. Eteläinen röykkiö on edellisen vieressä (kuvassa suuren koivun oikealla puolella) Se on muljattu parisenkymmentä vuotta sitten ja kivet on heitetty keskelle istutetun vaahteran ympärille valliksi. Vare on ollut laaja ja matala, sen pohjakiveys on vielä jäljellä. Tämän muoto on soikea; sen halkaisijat 8 m ja 10 m. Röykkiöstä löytyi 5 - 6 tuumaa pitkä pronssiesine, joka on joutunut hukkaan. Ks. top. ark. J. Ailion kaivauskertomus 1910 ja C.F. Meinanderin ilmoitus 1945) Lindelöf, vare 70.

Tietoja hävinneistä vareista.

+ Uotilan maalta, Mikolan raja-aidan puolisen saran alapäästä 24 m ylöspäin on purettu vare uutta peltoa tehtäessä. Siitä löytyi paljon hiomakiviä sekä pohjalta 120 cm pitkä, 60 cm leveä, 40 cm korkea kiviarkku, jossa oli kovasti poltettuja luita, hiiliä ja useita kiviaseita. Muitakin vareita on samasta rinnemaasta purettu viljelyksen tieltä. Top. ark. Satakunta 27.10.-97.

+ Heikkilän torpan maalla on paasiarkku, torpasta länteen, kivisesmäenrinteessä. J. Ailio tutki sen sisuksen 1910. Ks. top. ark.

+ Mikolan karin yläpuolella on toinenkin röykkiö H.J. Heikelin tutkiman lisäksi. Top. ark. J. Ailion kertomus 1910.

+ Mikolan torpan eteläpuolella raakkimaalla kaksi päältä kuopalle kaivettua rauniota, jotka näyttävät hiittenkiukailta, vaikka niiden ympärille on nähtävästi peltokiviä lisäksi läjätty. Top.ark. J. Ailion kertomus 1910. Ehkäpä on kysymyksessä vare 82 ja sen vieressä oleva raunio.

+ Uotilan pihamaalta on omenatarhaa laitettaessa purettu kaunis hiidenkiuas, jonka pohjalla oli ollut mustaa multaa sekä muistin mukaan valkoisia luupaloja sekä tulisijan jätteitä. Top. ark. J. Ailion kert. 1910.

Lindelöfin mainitsemat vareet 62 - 66 Mikolan pellolla eivät liene hiidenkiukaita; koskapa maanpinnalla ei mainita olleen mitään kivistä röykkiötä. Ei mainita myöskään mitään perustetta, jonka nojalla voisi päätellä, että kysymyksessä yleensäkin ovat haudat. Samanlaisia latomuksia on löydetty Nakkilankin puolelta. Top. ark. J. Ailio 1903 ja 1910.

Uotinmäen eteläpuolella on kapean peltoaukean takana korkea, metsäinen kalliojono, jolla on useita epämääräisiä kiviraunioita, Helon (omist. Juho Helo) metässä.

Helon talosta suoraan etelään, 150-200 m metsänreunasta on korkeimmalla kohdalla metsää, pienellä mäellä vare sammalen ja varpukasvien peitossa. Se on pitkänomainen, 8-9 m pitkä, 5-6 leveä. Sen keskellä on kuoppa (n. 5 m x 2 m). Tämän ympärillä on muutamia laakakiviä. Raunion luonteesta ei voi sanoa varmaa. Liite 14, kuva 77 (15861).

Metsän reunassa, saman talon alueella on kehänmuotoisia raunioita ainakin kolme kappaletta. Niitä täytynee kuitenkin pitää luontaisina?

"Pinomäen metsässä (8²⁸), Tarkin metsäsaran vieressä jonkinlainen vähäinen kiviraunio." (Frans Juholan tieto).

Runsaasti vareita on Kaunismäen alueella, joka suureksi osaksi kuuluu Harjavallan pitäjään. Yksi vare on kuitenkin Kiukaisten puolella, Mäen tai Mäkilän metsässä.

87. Tämä röykkiö on Kuusiston Suopellon reunassa, sen länsipuolella, n. 15 m Kiukaisten ja Harjavallan rajasta. Se on pienellä kumpareella tiheän metsän sisässä. Vare on sammaltunut, pyöreä, reunoilta korkeampi kuin keskeltä, mistä on ajettu kiviä pois. Pohja ei ole kuitenkaan tullut näkyviin. Varaan halkaisija on 12 m ja korkeus 1,5-2 m. Liite 14, kuva 78 (15862 A).

+ Pari kivenheittoa Mäkilän talosta pohjoiseen on ollut vare, jonka H.J. Heikel on tutkinut 1897. Ks. top. ark. Lindelöf, vare 71. Killinen, vare CVIII ? Liite 14, kuva 79 (15862 B).

+ Frans Kaunismäen tieto: Mäkilän talon (omist. Vilho Anttila) puintisuulin vieressä on ollut keskinkertaisen kokoinen vare.

Rautakausi.

Kiinteitä rautakautisia muinaisjäännöksiä ei Kiukaisista ole tavattu. Syynä voitaneen pitää sitä, että varsinaisella rautakaudella meri oli jo vetäytynyt pois ja alavat maat olivat alkaneet soistua, (esim. Panelian viljelysaukeat ovat olleet suota.), joten ne eivät houkuttelleet väestöä, etenkin kun alue on jonkin verran syrjässä, Kokemäenjoen liikenneväylästä. Panelian suosta löydettyt kaularenkaat todistavat, että esiroomalaisella kaudella ihmisiä on seudulla liikkunut. Myöhempiä rautakautisia irtolöytöjä ovat neljä soikeaa tuluskiveä, jotka on löydetty Panelian kylästä, läheltä Eurajokea. Sitäpaitsi on Hämeen museossa pari epä määräistä rautaesineä. Killinen mainitsee myös (siv. 89), että Isosta suosta on saven rajalta löydetty rautakirves.

Pronssikautisten hautaraunioiden yhteydessä on mainittu Ristisaarikonmäki (ks. Killinen, siv. 84). Nimi saattanee viitata kalmistolliseen paikkaan, joka kuitenkin on hävitetty.

Nuorempia kiinteitä (muinais-?) jäännöksiä:

Laihian kylän Järvenpään talon maalla on Kylävainionmäki, Erkkilästä satakunta m etelään, mäki, joka on korkeahko, peltojen ympäröimä kukkula.

Sen katajapensaita kasvavalla laella on pyöreähkö kivi, punaistahiekkakiveä, ja sen pintaan on hakattu vino risti, jonka haarojen päissä syvennykset.

Samalla mäellä on useita syviä kaivantoja; eräällä niistä on kivetyt seinät ja pohja. Taloudellinen kartta, merkki 7.

Kuva 1. (15785) Köylypolven kylä. Knuutilan talossa säilytettävien hioinkivien löytöpaikka etelästä katsottuna. (sähkötolpan kohta)

Kuva 2. (15786) Sama paikka idästä.

Kuva 3. (15787) Köylypolven kylä. Aarikan talon puutarhaa Eura-joen rinteellä.

Kuva 4. Köylypolven kylä. Aarikan talon puutarhaa ja perunamaata. Taustalla talon päärakennus ja navetta. (15788)

Kuva 5. (15789) Mäkelän kylä. Salmensuon talo.

Kuva 6. (15790) Vare 1; Pienesuon tila.

Kuva 7. (15791) Vare 2; Simulan metsässä.

Kuva 8. (15792) Vare 3; Matti Heikkilän maalla.

Kuva 9. (15793) Vareet 4 ja 5; Toukolan maalla. Vare 4 etualalla, vare 5 sen takana, hiukan oikealla.

Kuva 10. (15794) Vare 6; Onni Heikkilän metsässä.

Kuva 11. (15795) Vare 7; Onni Heikkilän metsässä,

Kuva 12. (15796) Vare 8; Peltovaaran metsässä, lähellä tiilitehdasta.

Kuva 13. (15797) Vare 9; Tutkamenmäessä, Toukolan maalla.

Kuva 14. (15798) Vare 10; Peltovaaran metsässä, Nordlundin lähellä.

Kuva 15. (15799) Vare 11; Einoilan suulin takana.

Kuva 16. (15800) Vare 12; Einoilan maalla.

Kuva 17. (15801) Muurintapaisista latomusta vareessa 12.

Kuvat 18 (15802) ja 19 (15803). Vare 13; Eino-
lan metsässä.

Kuva 20. (15804) Vare 14; Eino-
lan metsässä.

Kuva 21. (15805) Vare 15; Eino-
lan metsässä.

Kuva 22. (15806) Vare 17; Vähän-
Jaakolan maalla, rautatien vieres-
sä

Kuva 23. (15807) Vare 18; Vähän-
Jaakolan maalla, samassa metsikös-
sä kuin vare 17:kin.

Kuva 24. (15808) Vare 20; Vähän-Jaakolan maalla.

Kuva 25. (15809) Vare 22; Suo-
jan tilan maalla.

Kuva 26. (15810) Vare 23; Suo-
jan tilan maalla.

Kuva 27. (15811) Vare 24; Vähän-
Jaakolan Mäentaustan vainio.

Kuva 28. (15812) Vare 25; Vähän-
Jaakolan Mäentaustan vainio.

Kuva 29. (15813) Vare 26; Vähän-
Jaakolan Mäentaustan vainio.

Kuva 30. (15814) Vare 27; Olavi Saarion asunnon vieressä.

Kuva 31. (15815) Vare 30; Juholan talon kotipalstassa.

Kuva 32. (15816) Vare 31; Juholan talon maalla.

Kuva 33. (15817) Vare 32; Juholan talon maalla.

Kuva 34. (15818) Vare 33; Juholan talon maalla.

Kuva 35. (15819) Vare 34 näkyy kuvassa epäselvästi. Juholan maalla.

Kuva 36. (15820) Vare 35; Raunion maalla. Kuva on otettu etelästä.

Kuva 37. (15821) Vare 35 itäkaakosta katsoen. Kuvassa näkyy myös matala lievekiveys.

Kuva 38. (15822) Vare 36; Ruohomäen maalla.

Kuva 39. (15823) Vare 37; Ruohomäen maalla.

Kuva 40. (15824) Vare 38; Ruohomäen maalla.

Kuva 41. (15825) Vare 39; Ruohomäen maalla. Röykkiö on tiheikön peitossa.

Kuva 42. (15826) Vare 41;
Ruoholan maalla.

Kuva 43. (15827) Vare 42; Ruoho-
lan maalla.

Kuva 44. (15828) Vare 46; Met-
sä-Konstarin maalla, maantien
vieressä. Taustalla näkyy M.-K.:n
talo.

Kuva 45. (15829) Vare 47;-
Metsä-Konstarin maalla.

Kuva 46. (15830) Vare 49; Met-
sä-Konstarin maalla.

Kuva 47. (15831) Varaan 50 poh-
jakiviä; Metsä-Juuselan maalla.

Kuva 48. (15832) Peltoraunio
Metsä-Konstarin maalla, lähellä
varettä 50.

✓ Kuva 49. (15833) Vare 52, Kylä-
Juselan metsässä.

Kuva 50. (15834) Vare 53; Kor-
pinkallion lähellä.

Kuva 51. (15835) Vare 54; Kylä-
Juuselan metsäsaralla.

Kuva 52. (15836) Vare 56; Rus-
kin metsäsaralla.

Kuva 53. (15837) Vare 59; Antur-
mäen tilan maalla. V

Kuva 54. (15838) Vare 60; Suojamaan maalla. Edessä näkyvät kivet eivät kuulu röykkiöön, joka on taempana. Kuvassa näkyy myös pystykivi.

Kuva 55. (15839) Peltoraunio Suojamaan asuinrakennuksen takana.

Kuva 56. (15840) Vare 62; Heiskan ja kunnan metsäsarkojen rajalla.

Kuva 57. (15841) Vare 63; Oiva Mäkilän pellon vieressä.

Kuva 58. (15842) Vare 64; Raitalan maalla savikuopan vieressä.

Kuva 59. (15843) Vare 65; Raitalan maalla.

Kuva 60. (15844) Peltoraunio Raitalan maalla.

Kuva 61. (15845) Vare 67; Tamme-
lan puimasaulin edessä.

Kuva 62. (15846) Vare 69; Uu-
dentalon puimasaulin vieressä.

Kuva 63. (15847) Vare 70; Uu-
dentalon kuivurin vieressä.

Kuva 64. (15848) Raunio Uu-
dentalon pellossa, Tallista
itään.

Kuva 65. (15849) Raunio Uuden-
talon pellossa. Vasemmalla näky-
vän puun alla vare 70.

Kuva 66. (15850) Vare 71; Pajulan maalla.

Kuva 67. (15851) Vare 72; Yrjö Jalosen maalla, Koiviston pellon vieressä.

Kuva 68. (15852) Vare 73; Yrjö Jalosen maalla, Koiviston pellolla.

Kuva 69. (15853) Vare 74 aidan vasemmalla puolella, vare 73 sen oikealla puolella. Etualalla näkyy hävitetyn vareen (75) pohjakiviä.

Kuva 70. (15854) Vareen 75 pohjakiviä. Taustalla kahden lehtipuun kohdalla vare 76.

Kuva 71. (15855) Vare 76.

Kuva 72. (15856) Vareet 77 (suurempi) ja 78 (pienempi); Katajan maalla.

Kuva 73. (15857) Vareet 79 (oikealla) ja 80 (vasemmalla); Katajan maalla.

Kuva 74. (15858) Vare 81; Heinäsuon maalla.

Kuva 75. (15859) Vare 82; Mikolan navetan takana.

Kuva 76. (15860) Vareet 84-86; Juholan maalla. Vare 84 kopin alla, vare 85 koivujen välissä ja vare 86 pienen vaahteran alla.

Kuva 77. (15861) Kiviraunio Helon metsässä.

Kuva 78. (15862 A) Vare 87; Kuusiston Suopellon reunassa. Se on niin tiheään metsän sisällä, ettei sitä juuri kuvasta erota.

Kuva 79. (15862 B) H. J. Heikelin tutkiman varen silmäkivi; Kaunis-
mäellä.